

O ISTORIE A CULTURII CA SEMN AL IDENTITĂȚII: VIAȚA ȘI OPERA LUI ILIE E. TOROUȚIU

MARIAN OLARU
Institutul „Bucovina”, Rădăuți
E-mail: olmary55@gmail.com

A History of Culture as a Sign of Identity: Life and Work of I. E. Torouțiu

(Abstract)*

Starting from the work of Oltea Prelucă, *Bukovinian Scholars: Ilie E. Torouțiu*, the author presents the life and work of this well-known Bukovinian scholar, who was a graduate of the University of Chernivtsi and was educated in a cultural circle, whose members were, among others, Mathias Friedwagner, N. Iorga and C. Morariu. Ilie E. Torouțiu became one of the most reputed men of culture of the interwar period and was considered “a Hurmuzache of Literary History”. His fundamental work, *Literary Studies and Documents*, includes thousands of documents of great importance for the culture of the Romanians. His merits were recognized by his admission as a corresponding member of the Romanian Academy and his appointment at the head of the journal “Convorbiri literare”. Ilie E. Torouțiu’s life was organically intertwined with that of Bukovina and Romania, from the end of the 19th century until the establishment of the communist regime. His entire capacity for work and the efforts of his family revolved around the “Bucovina” Printing House, where hundreds of works of belletristic, literary history, folklore and history were printed – all aimed at the spiritual uplift of his nation.

Keywords: Bukovina, Ilie E. Torouțiu, history of culture, *Literary Studies and Documents*, “Convorbiri literare”, “Bucovina” Printing House.

(Rezumat)

În condițiile revirimentului interesului pentru viața și opera lui Ilie E. Torouțiu, autorul prezintă viața și opera cunoscutului cărturar bucovinean format la Universitatea din Cernăuți pornind de la lucrarea Oltei Prelucă, *Cărturari bucovineni: Ilie E. Torouțiu*. Format în apropierea unor cărturari de la universitatea cernăuțeană și a lui Mathias Friedwagner, N. Iorga, C. Morariu ș.a., Ilie E. Torouțiu a devenit unul dintre cei mai renumiți oameni de cultură din perioada interbelică, supranumit „un Hurmuzache al istoriei literare”. Opera sa de căpătâi a fost *Studii și documente literare*, care cuprinde mii de documente de o deosebită importanță pentru cultura română. Meritele sale au

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

fost recunoscute prin primirea ca membru corespondent al Academiei Române și desemnarea sa la conducerea revistei „Convorbiri literare”. Viața bucovineanului Ilie E. Torouțiu se împletește organic cu cea Bucovinei și a României de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până la instaurarea regimului comunist. Întreaga sa capacitate de muncă și eforturile familiei sale au gravitat în jurul Tipografiei „Bucovina”, unde au fost tipărite sute de lucrări de beletristică, de istorie literară, folclor și de istorie – toate având drept scop ridicarea spirituală a neamului său.

Cuvinte-cheie: Bucovina, Ilie E. Torouțiu, istoria culturii, *Studii și documente literare*, „Convorbiri literare”, Tipografia „Bucovina”.

Dacă până în anul 2000, Ilie E. Torouțiu era mai puțin cunoscut și citit, acum asistăm la un adevărat reviriment al interesului pentru acesta. În anul 2020 a apărut, la Editura Junimea din Iași, lucrarea lui Ilie E. Torouțiu, *Pe-aici a fost un bucovinean*, „Cuvinte însoțitoare” de Mihai Iacobescu, Mircea A. Diaconu și Oltea Prelucă. Liviu Papuc a publicat ediția Ilie E. Torouțiu, *Ani de ucenicie. Proză și publicistică*, Iași, Editura Timpul, 2021. În anul 2022 a apărut, la Editura Junimea din Iași, lucrarea semnată de Oltea Prelucă, *Cărturari bucovineni: Ilie E. Torouțiu*. Lucrarea are un „Cuvânt însoțitor” semnat de Mihai Iacobescu, în care autorul subliniază asidua muncă de documentare pe care a făcut-o autoarea, care a parcurs peste 500 de publicații periodice, 170 de manuscrise, numeroase scrisori, documente din mai multe arhive în care se află corespondența cărturarului bucovinean cu Nicolae Iorga, A. C. Cuza, Mihail Dragomirescu, Perpessicius, lucrări editate și inedite etc., lucrări de istorie și literatură din Bucovina.

În „Introducere”, Oltea Prelucă trece în revistă cele mai importante realizări ale istoriografiei Bucovinei, de la scrierile lui Nicolae Iorga la cele apărute în publicațiile culturale ale societăților culturale și studențești din timpul Bucovinei aflate sub stăpânirea Imperiului Austro-Ungar, scrierile istoriografice din perioada interbelică, din vremea comunismului și, mai ales, cele de după anul 1990, când la Rădăuți, Suceava, Cernăuți și la Augsburg s-au dezvoltat adevărate școli istoriografice. În această suită de nume de seamă amintite în prezentarea introductivă se înscriu Dimitrie Onciul, George Tofan, Leca Morariu, Ion I. Nistor, Teodor Bălan, Radu Grigorovici, Vladimír Trebici, Radu Economu, Mihai Iacobescu, Mihai-Ștefan Ceaușu, Ștefan Purici, Radu-Florian Bruja, Constantin Ungureanu ș.a. Scopul lucrării este unul recuperatoriu, de punere în valoare a numeroaselor informații despre „oameni și fapte din alte vremuri de aici, din nordul nostru de țară, un spațiu fabulos, în care basmele și miturile se împletesc cu existența cotidiană” (p. 27). În demersul său, autoarea răspunde unei serii de interogații, descoperind personalitatea exemplară a criticului, istoricului, istoricului literar, demografului, culegătorului de folclor, redactorului de revistă, tipografului, academicianului etc., care a trăit intens timpurile contemporaneității sale cu conștiința datoriei față de semeni, în vremurile tulburi ale primei jumătăți de secol XX, continuu preocupat de apărarea patriei, a neamului și a culturii acestuia.

În capitolul I, intitulat „Redescoperirea unui cărturar”, Oltea Prelucă trece în revistă, în primul subcapitol, „Contextul general al unei existențe”, de la caracteristicile spațio-temporale ale ducatului Bucovinei, la repere ale istoriei provinciei în cadrul Dublei Monarhii și în cadrul Regatului României Întregite, cu detalieri despre viața politică și națională, cu evoluțiile socio-demografice și cele ale mișcărilor politico-naționale românești din provincie (pp. 38–49). Un consistent subcapitol (I.2) este intitulat „În conștiința contemporanilor săi”, care debutează ca un veritabil memento, cu un citat din Miron Costin: „Iară nu sunt vremile supt cârma omului, ci bietul om supt vremi”; într-un fel este o explicație a faptului că Ilie E. Torouțiu și-a ales drumul în viață fiind determinat de vitregia vremurilor în care a trăit. În felul acesta, alegerile cărturarului bucovinean sunt „uneori împotriva realității evident potrivnice”, ridicându-se „împotriva nedreptății și tratamentului discriminatoriu, fiind unul dintre fruntașii iredentei” și „unul dintre legionarii românismului contra mercenarilor străinismului” (p. 50). Autoarea este de părere că Torouțiu a fost adept al „naționalismului practic, constructiv, dincolo de orice disensiuni politice și disertații filosofice”, în perioada interbelică, atunci când „mesajul patriotic a fost acaparat de discursul electoral, iar angajamentul național a devenit

criteriu de răfuială politică” (p. 51). Dedicat unei vieți de „cărturar harnic, cinstit și muncitor”, cu o vastă cultură, Ilie E. Torouțiu a trăit vremea reaşezărilor valorilor din perioada interbelică, apoi din timpul și de după cel de al Doilea Război Mondial, fără a mai apuca a trăi într-o societate care să funcționeze „și după principii etice”, care să fie echilibrată. Cu toate acestea, afirmă Oltea Prelucă, „naționalistul în sufletul căruia «Hora detrunchiaților», ascultată de atâtea ori în casa Morărenilor, a rămas mereu actuală, s-a trezit față în față cu un internaționalism de carton, susținut de tancuri de oțel”, iar cultura înceta să mai fie o valoare „în ochii ignoranților ajunși, grație «originii sănătoase», vechili peste o Românie aruncată într-un nou feudalism” (51).

Paginile următoare ale lucrării pun în evidență drumul în viață al lui Ilie E. Torouțiu, din copilărie și până la poziția de cărturar recunoscut în lumea academică. În această perioadă a publicat mai multe lucrări de literatură comparată și critică literară, încununate cu volumele de *Studii și documente literare*, fapt pentru care a fost premiat de Societatea Scriitorilor Români (1935) și primit în Academia Română (1936). Meritele sale au fost recunoscute de Constantin Loghin, Grigore Nandriș, Perpessicius, Leca Morariu, Gheorghe Cardaș, Pompiliu Constantinescu, Iosif Brucăr, Petru Iroaie, Constantin Vicol, Octav Rusu, Nicolae Iorga ș.a. Semnificative sunt paginile dedicate prezentării polemicii dintre Ilie E. Torouțiu și George Călinescu.

În subcapitolul al treilea, „Cărturarul în lucrări recuperatorii” (pp. 75–96), autoarea evidențiază faptul că reaşezarea lui Ilie E. Torouțiu în rândul intelectualilor români loviți de spectrul luptei de clasă și cel al uitării a fost un proces de durată. Demersul recuperatoriu începe cu Erich Beck, care publica, în 1965, la München, primul volum dintr-o serie de instrumente de lucru privind lucrările și articolele publicate despre Bucovina – *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina – Literatur bis zum Jahre 1965–1966*, unde sunt menționate lucrările de statistică economică și demografică din 1911, 1912 și 1916, precum și trimerile la *Studiile și documentele literare*, apărute la Fundația Regelui Carol al II-lea, în anul 1931. Cunoscutul istoric al presei literare românești, Ion Hangiu folosește, în anul 1968, volumele de *Studii și documente literare* pentru prezentarea unor reviste precum „Convorbiri literare”, „Almanahul Societății Academice Literare «România Jună»”, „Însemnări literare”, „Viața Românească”, „Semănătorul”, fără a face o prezentare mai amplă a contribuției lui Torouțiu la dezvoltarea criticii, a istoriei literare românești sau în calitatea sa de redactor-șef al revistei „Convorbiri literare”. A urmat Pompiliu Marcea, discipol al lui Tudor Vianu, care a tipărit în 1972 lucrarea „*Convorbiri literare și spiritul critic*”, unde se apreciază că venirea lui Torouțiu la conducerea revistei ar fi reprezentat „deturnarea definitivă a revistei către fascism”, deși aici s-au publicat pagini de autentică valoare ale unor scriitori precum: Liviu Rebreanu, Ion Agârbiceanu, George Murnu, Alexandru Elian, Augustin Z. N. Pop, Constantin Noica ș.a. (p. 77). Oltea Prelucă recunoaște orientarea naționalistă a lui Torouțiu din acei ani, dar și faptul că acesta exprima, prin atitudinea sa, nemulțumirile rezultate din raportul dintre centrul politic (București) și provincie (Bucovina), determinate de neîmplinirile de după unire. Acesta transmitea „tuturor metamorfozaților care și-au părăsit templul, fără ură, care n-o avem și fără iubire, care nu ni se poate cere, invitația plină de omenie să nu încerce a ne călca pragul bisericii noastre” și refuzul de a fi primiți în paginile revistei, precum și acelor români „care ar avea de făcut ori încheiat anume socoteli personale [...] le spunem răspicat că revista «Convorbiri literare» le va refuza ospitalitatea, indiferent de mărime și reputație” (pp. 77–78). În 1973, Marian Bucur, în *Istoriografia literară românească*, apărută la Editura Minerva, a folosit sintagma lui Perpessicius prin care Torouțiu e prezentat drept „un Hurmuzache al istoriei literare”, a utilizat studiile și documentele literare, apreciindu-le drept o „clădire de pietate și de muncă”. Acesta apreciază munca lui Torouțiu, dar îl consideră drept un „amator ca istoric literar” (p. 79). Și analiza autoarei continuă cu Haralambie Țugui, Eugen Dimitriu, Maria Luiza Ungureanu, Gheorghe Giurcă, Al. Săndulescu, Octavia Lupu-Morariu, Maria Olar, Doina Rizea, Dimitrie Vatamaniuc, Iordan Datcu, Ion Filipciuc, Liviu Papuc ș.a., care au contribuit, mai mult sau mai puțin, la recuperarea operei cărturarului bucovinean.

Un tablou complet este alcătuit de Oltea Prelucă în subcapitolul II.1, „Lumea copilăriei” (pp. 99–104), prin prezentarea trăsăturilor geografice, economice și sociale ale „vetrei” nașterii lui Ilie E. Torouțiu, localitatea Solca. Aceasta, datorită resurselor sale minerale și aerului ozonat, a devenit una dintre cele mai cunoscute stațiuni din Bucovina, la concurență cu Vatra Dornei. Darurile naturale cu care era înzestrată Solca au dus la atragerea de minieri, sticlari, berari, croitori și funcționari ai

statului, producându-se astfel importante schimbări demografice ale localității, fenomen similar multor așezări bucovinene din secolul al XIX-lea, în procesul de modernizare ce le-a cuprins.

În subcapitolul II.2, intitulat „Școlar în sistemul educațional imperial”, este redat parcursul, nu lipsit de greutate materiale și financiare, pe care l-a străbătut Torouțiu, de la școala primară din sat, unde a urmat primele șase clase obligatorii, apoi cursurile de la Obergymnasiumul din Suceava, începând din toamna anului 1902, alături de alți 74 de adolescenți (p. 105). Aici, printre cei ce nu se abăteau de la regulile rigide ale regulamentelor (profesorul Vasile Burduhos), i-a avut dascăli minunați pe Simion Florea-Marian și George Mihuță, fiind profund marcat de spiritul de dăruire și jertfă al lui Constantin Morariu, de educația moral-religioasă și patriotică prin care Morărenii dădeau viață „spritului Arboroasei” (p. 108). Din gimnaziu și mai ales ca student a început să publice, fapt atestat de textele tipărite în „Patria”. Ajuns student, ascensiunea sa continuă prin colaborarea cu Mathias Friedwagner, la Frankfurt, la Lectoratul de limba română, prilej cu care studiază scrierile lui Heine, Schiller și Goethe. Această perioadă a fost determinantă pentru formarea științifică a lui Torouțiu, prin acumulările culturale, prin metoda și spiritul de lucru care i-au fost imprimare atunci. Aici, a luat contact cu cultura germană, scrierile romanticilor, dialectologia, limba italiană, limba și literatura franceză, limba latină etc. Totodată, în cursurile și seminariile pe care le-a susținut, a făcut cunoscute limba și literatura română și opera lui Eminescu. Și-a încheiat cu succes studiile universitare în 1914, cu puțin timp înainte de izbucnirea Primului Război Mondial. A fost mobilizat și trimis pe frontul din Galiția, unde l-a avut aproape pe prietenul său din copilărie, Mihai Baciuc. Găsindu-și alinarea în munca intelectuală, Torouțiu traduce din dialect vienez *Porunca a IV-a*, piesă de teatru a lui Ludvig Anzengruber. Aceasta a apărut, în 1915, la București, în colecția „Biblioteca Bucovina” și a fost distribuită prin librăria-papetăria lui Pavel Suru.

Autoarea monografiei alocă pagini întregi prezentării situației Bucovinei și a bucovinenilor în timpul războiului și contextul în care tinerii naționaliști bucovineni (români) au trecut granița, pe căi ocolite, pentru a intra în România (p. 126). Între aceștia îi aflăm pe: Ambrozie și Silvestru Micuțariu, Constantin, Toder și Arcadie Turtureanu, Gheorghe Boca, Vasile Costin, Vasile Grecu, Aurel Morariu, Aurel Doroftei, Leon Sillion, Nicolae Cotos, Ion Grămadă, Mihai Tipa, Lascăr Luția ș.a. Ajuns acasă, într-o învoire, Ilie E. Torouțiu a hotărât să nu se întoarcă la unitatea lui, ci să se refugieze în România. Cu sprijinul unor oameni de cultură sau lideri de opinie, precum A. C. Cuza, Nicolae Iorga, Mihai Dragomirescu ș.a., a obținut mai multe slujbe în București și la Vălenii de Munte – aici s-a ocupat de administrarea tipografiei. Totodată a căutat să-i perfecționeze pe lucrătorii tipografii prin organizarea unor cursuri de limba greacă și limba germană. În acest timp, se depărtează treptat de A. C. Cuza și viziunea acestuia pentru rezolvarea problemei evreiești (p. 131). În această perioadă cutreieră țara, la Dorohoi, Botoșani, Craiova, Pitești și, în timpul ocupației rusești asupra Bucovinei, ajunge la Pătrăuți. Atunci a cunoscut-o pe prințesa Rallu Callimachi, care l-a sprijinit financiar în schimbul traducerii unor materiale religioase. Apoi, bucurându-se de încrederea prințesei Rallu Callimachi, obține o sumă importantă cu care pune bazele unei tipografii moderne în București, pe care o înregistrează pe numele lui (p. 133). Suma oferită de prințesa Rallu Callimachi era, în fapt, un împrumut pe care Torouțiu l-a restituit treptat. Aflăm că, în acea perioadă, Torouțiu a scos „Revista Bucovinei”, ce era o „tribună de propagandă a refugiaților bucovineni” (p. 134).

După intrarea României în război, ca mulți alți bucovineni cu studii superioare, Torouțiu este trimis la Școala de ofițeri de la Botoșani. Aici, din cauza condițiilor discriminatorii la care au fost supuși voluntarii bucovineni, a avut loc o revoltă, în urma căreia mulți dintre voluntari au fost trimiși în arest pentru o perioadă lungă de timp. Nicolae Iorga a fost unul dintre cei ce s-au implicat, prin trimiterea de alimente și a unor sume de bani, pentru salvarea celor 23 de tineri încarcerați (p. 135). În urma anchetei din 21–22 iunie 1917, echipa fiind condusă de Ion Nistor, președinte al Comitetului refugiaților bucovineni, tinerii au fost eliberați și, după o perioadă de refacere, au revenit în rândurile Armatei Române, fiind avansați ulterior la rangul de ofițeri.

Subcapitolul II.4, „Oștean discret pe baricadele întemeierii României firești”, cuprinde pagini însemnate despre evenimentele din lunile octombrie – noiembrie 1918, cu referire la Adunarea Constituantă, intrarea Armatei Române în Bucovina, Congresul General al Bucovinei, din 28 noiembrie 1918, unirea cu Regatul României a provinciilor transcarpatice, revoluția bolșevică a lui Béla Kun etc.

Perioada activității interbelice a lui Ilie E. Torouțiu este surprinsă de autoarea studiului monografic, Oltea Prelucă, în subcapitolul II.5, intitulat „Între literele de cerneală și cele de plumb” (pp. 149–168), din care aflăm că, în urma revenirii în București, după ce se dedicase cauzei naționale în Basarabia, prin pregătirea dascălilor de acolo după metodele din Regat, Ilie E. Torouțiu depășește dificultăți mari. Cu ajutorul lui Aurel Morariu și cu sprijinul prințesei Rallu Callimachi recuperează o parte dintre utilajele tipografiei, furate în timp de război, tot atunci primește fonduri din partea statului român, ca despăgubire și pune pe picioare Tipografia „Bucovina”. Autoarea acordă pagini însemnate încadrării în epocă a activității lui Ilie E. Torouțiu, prezentând, între altele, faptul că, o vreme, a fost profesor apreciat la Liceul „Cantemir Vodă” și la Liceul „Gheorghe Lazăr”, între anii 1919 și 1928.

Cel mai important proiect educațional desfășurat la inițiativa lui Ilie E. Torouțiu a fost pus pe picioare cu ajutorul preoților și învățătorilor din jurul așezării Solca, prin care o sută de tineri orfani sau din familii sărace au fost plasați pentru deprinderea unor meserii pe lângă meseriași, băcani, frizeri, în fabrici sau ateliere, pe lângă negustori, cu scopul de a-i ajuta să depășească starea socială și economică a familiilor din care proveneau. Pentru că nu dorea ca oamenii politici să folosească în scop electoral proiectul său educațional, s-a adresat lui Iorgu G. Toma și Ion Nistor și a fost sprijinit de Ministerul de Război pentru procurarea celor necesare traiului și cazării celor o sută de tineri bucovineni. Aflăm că Torouțiu și-ar fi dorit să extindă proiectul său educațional și la copiii din Brăila, Constanța, Craiova, Iași, Galați etc., sesizând cu amărăciune că oamenilor politici le era indiferentă soarta României Întregite, singurul lor obiectiv fiind servirea intereselor de partid, iar bucovinenii aflați în țară aveau să rămână „naționaliști-democrați, cu sau fără partid” (p. 156).

Deși s-a retras de la catedră pentru a lăsa loc unuia care nu avea alt drum decât slujirea catedrei, Torouțiu a ținut legătura cu școala prin intermediul prietenilor numeroși pe care i-a avut printre dascăli, prin participarea la reuniunile învățătorilor și profesorilor sau prin donațiile importante pe care le-a făcut școlilor și bibliotecilor acestora, insistând pentru sprijinirea aceluia care se aflau la marginile României Întregite și unde pericolul înstrăinării era mai mare. De exemplu, a sprijinit înființarea unui cabinet de lectură la Solca, unde a donat o mie de cărți, iar biblioteca a primit numele său. Pentru a ilustra cât de generos era Ilie E. Torouțiu, Oltea Prelucă înșiră donațiile din 1934 pentru cabinetele de lectură: „Arboroasa” (Iordănești), Cabinetul de lectură din Lipcani, „Pana” (Straja), „Tricolorul” (Clocucica), „Lucafașul” (Petricani), „Făclia” (Cosmin), „Mihai Eminescu” (Cupca), „Reinvierea” (Valea-Seacă), Școala Primară Mixtă (Mitocul Dragomirnei), „Junimea” (Banila), „Societatea arcășească” (Vicov de Jos) etc. (pp. 159–160).

În ceea ce privește atitudinea politică a lui Torouțiu (a fost considerat de unii legionar sau simpatizant al regimurilor fasciste), în vremea când Europa era dominată de regimurile autoritare sau dictatoriale, Oltea Prelucă arată că, deși unele discursuri ale cărturarului bucovinean au alunecat spre „un naționalism exacerbat”, niciun simpatizant al legionarilor nu l-a menționat ca fiind legionar (p. 161). Dacă i-a ajutat pe unii dintre legionari, nu a făcut-o pentru că aparțineau acelei ideologii, ci pentru că erau scriitori sau poeți bucovineni (p. 162). De asemenea, autoarea realizează o analiză pertinentă a tarelor existente în administrația românească din perioada interbelică, din Basarabia și din provinciile reunite cu România, fapte care au alimentat nemulțumirile tinerilor recrutați de mișcările politice extremiste (pp. 163–166).

În subcapitolul II.6, „Martor la drama Românei Mari” (pp. 168–180), autoarea studiului monografic pe care îl prezentăm descrie fenomenele complexe ale deceniilor patru și cinci ale secolului al XX-lea, de la drama ocupării Poloniei de către naziști și sovietici, la pierderile teritoriale din anul 1940, anul prăbușirii granițelor României și a sistemului de securitate europeană de la Versailles. Referindu-se la evenimentele care au afectat țara în anul 1940, autoarea scrie: „Pentru românul de rând, și nu numai, evenimentele au fost șocante, provocând, pe lângă nedumerire, teamă și furie. Era peste putere să-și explice tragismul acelor zile. Au asistat, neputincioși, la retragerea armatei și administrației, la valurile de refugiați, la nedreptatea făcută de vecini, la prăbușirea unui vis, la dezintegrarea propriei țări” (p. 173).

Ieșirea României din cel de al Doilea Război Mondial ar fi trebuit să ducă la revenirea țării în fagașul părăsit odată cu instaurarea regimurilor totalitare. Dimpotrivă, prezența sovietică pe teritoriul României și „conferința procentajului” de la Moscova aveau să determine ceea ce constituie substanța

subcapitolului II.7, intitulat „În România postbelică sub teroare”. Bombardamentele aliate din București și de pe Valea Prahovei, din anul 1944, au provocat mari distrugerii, între care și locuința și tipografia lui Ilie E. Torouțiu, reușind să fie salvate arhivele și corespondența, adică aproximativ 250 000 de documente. Pentru a se salva de bombardamente, Ilie E. Torouțiu se retrage la Domnești, în județul Argeș. În această perioadă, redactează un act de constituire a unei fundații, ce ar fi trebuit să fie administrată de Academia Română. Din cauza evenimentelor de după 23 august 1944, fundația nu a mai fost înființată. A urmat, cu ritmuri alerte, procesul de comunizare a țării, căruia i-au căzut victime instituții, personalități ale culturii și științei românești, biserica, oameni obișnuiți, structuri asociative, partidele politice democratice etc. Între 6 martie 1945 și 26 mai 1952, peste 100 000 dintre așa-ziii dușmani ai regimului comunist au fost arestați. Descriind epoca aceasta de teroare, Oltea Prelucă scrie: „În universul acesta de suferință și trăind sub spectrul terorii și morții, marile spirite românești s-au pierdut; unele s-au salvat prin moarte, altele s-au retras din agitația vieții cotidiene, s-au ascuns în și de propriile lor existențe și au trăit din firimiturile unei sărăcii nemeritate” (p. 187). Între aceștia s-a aflat și Ilie E. Torouțiu, care a caracterizat situația astfel: „Am avut mult de suferit de pe urma stigmatului că am întemeiat printr-o muncă de rob timp de treizeci de ani o instituție de cultură pe care acum au desființat-o cu desăvârșire [...]. N-a mai rămas nimic. Nu-i baiu; nu-i moartea cailor după voia câinilor, dar loviturile măgarilor m-au durut” (p. 188). Cu argumente de o temeinică raționalitate, autoarea monografiei expune detaliile existenței cenușii din timpul cât „arendașii Moscovei” s-au aflat la cârma destinului românilor. Pentru familia lui Ilie E. Torouțiu au devenit fapte agravante atât scrisorile de mulțumire pe care le-a primit de la unii legionari pe care i-a ajutat cu diverse prilejuri, cât și trecutul de luptător pentru cauza națională a românilor bucovineni din vreme Monarhiei Dunărene. Cei doi soți Torouțiu au trecut prin momente deosebit de grele, trăind ca niște „pusnici” printre cărți, uitați de mulți dintre cei ce pe care i-au cunoscut sau ajutat. Doar membrii familiei Morariu sunt cei ce îi ajută din puținul lor, trimițând pachete cu alimente către Elvira și Ilie E. Torouțiu.

După o perioadă de febrile căutări ale lui Ilie E. Torouțiu pentru găsirea „miraculoasei peniciline” pentru ameliorarea stării de precară sănătate a soției sale, Elvira Torouțiu, atunci când totul părea să revină la normal, aceasta s-a stins din viață, în 22 noiembrie 1953. La puțin timp, în zorii zilei de luni, 23 noiembrie 1953, a trecut la Domnul și Ilie E. Torouțiu. Oltea Prelucă se alătură acelor care infirmă speculațiile privitoare la sfârșitul nenatural al soților Torouțiu. Trecerea la Domnul a celor doi soți Torouțiu a fost surprinsă astfel de avocatul G. I. Stratulat: „Când i-am văzut luni seara în raclele lor pe catafalcul improvizat în biblioteca din cele două birouri alăturate, ambii aveau liniștea și mulțumirea întipărită pe buzele lor strânse, iar capetele lor erau îndreptate ușor unul spre celălalt, privindu-se cu ochii închiși și dădeau impresia – dacă ar fi fost în picioare – a doi miri în timpul oficierei căsătoriei lor religioase” (p. 191).

Capitolul al III-lea, intitulat „Dimensiuni ale operei lui Ilie E. Torouțiu”, realizat cu o acribie remarcabilă, susținută de numeroase surse arhivistice, completate de o solidă cunoaștere a epocii istorice și a evoluției culturii române contemporane, se întinde pe parte însemnată a lucrării (pp. 195–288) și este structurat pe următoarele subcapitole: 1. „Ilie E. Torouțiu – între date statistice și realități cotidiene. Studiile istorico-sociologice”; 2. „Culegător de folclor, critic și istoric literar, traducător”; 3. „Realizatorul unei colecții unicat – *Studii și documente literare*”. Nu insistăm asupra conținutului capitolului al III-lea, însă facem precizarea că partea a treia este dedicată prezentării colecției *Studii și documente literare*, a cărei realizare, apreciată încă de la apariția primului volum, i-a atras aprecierea de „Hurmuzache al istoriei literare”. Întreprindere intelectuală sisifică, semn al maturizării culturii române interbelice, aceasta avea drept scop „elucidarea unor probleme, verificări de prezumții, în lucrări viitoare”, urmărind totodată cunoașterea unor epoci, salvarea de la pieire a unor informații prețioase cuprinse în documentele de istorie literară, constituindu-se într-o veritabilă arhivă a spiritului ce a generat cultura română din vremurile afirmării și împlinirilor naționale. „Colecție unicat în cultura română”, *Studiile și documentele literare* au fost apreciate de oamenii de cultură ai vremii, precum: N. Iorga, G. C. Longinescu, S. Mehedinți, Camil Petrescu, Victor Morariu, Lacarov Moldovanu, G. M. Vlădescu ș.a. Era aceasta imboldul necesar și recunoașterea pentru munca asiduă a bucovineanului Ilie E. Torouțiu care „a făcut ființe vii, trăitoare, căci le-a dat viață”, cum scria Scarlat

Preajbă, în 1932 (p. 266). Aceasta a fost generată de „iubirea profundă și sinceră pentru neamul și țara lui, o iubire concretă manifestată nu atât prin vorbe, ci mai ales prin fapte, o iubire aspră uneori, [care] răzbate din fiecare rând scris de Torouțiu” (p. 288).

În aceeași măsură de întins ca precedentul, capitolul al IV-lea privește „Activitatea publicistică” (pp. 289–388). Aceasta este atent prezentată, autoarea punând în evidență contribuțiile de seamă ale cărturarului bucovinean la publicațiile cu care a colaborat sau pe care le-a susținut cu resurse financiare și tipografice pentru apariție. Capitolul cuprinde următoarele secvențe: 1. „Debut”; 2. „Presa militantă” – cu privire asupra participării cu articole diverse la „Foia poporului” (1909–1918), „Revista Bucovinei” (1916) și „Sfatul Țării” (1918–1919); 3. „Presa literară” – „Floarea-soarelui” (1927–1929), „Revista germaniștilor români” (1932–1938), a cărei apariție a fost suportată de „fondul donațiilor I. E. Torouțiu”, „Buletinul «Mihai Eminescu»” (1930–1944) și „Convorbiri literare” (1867–1944) – al căror director devine din 20 februarie 1939.

„Posteritatea cărturarului” este ultimul capitol al lucrării, care desfășoară în mod concludiv o serie de raționamente despre copilăria și formarea intelectuală a lui Ilie E. Torouțiu. Părți însemnate ale acestuia se referă la activitatea pentru alcătuirea *Studiilor literare*, pentru conducerea revistei „Covorbiri literare” și alcătuirea *Exegezei eminesciene*. Fire generoasă, onestă, tenace, de o hărnicie rară, Ilie E. Torouțiu a fost „cunoscut și apreciat ca un simbol al patriotismului, loialității și angajamentului într-o lume tot mai afectată de interese mercantile ce nu cunosc limite și care tind să îngroape adevărate comori de spirit în nepăsare și ignoranță” (p. 398). Pentru toate acestea, Oltea Prelucă îl așează pe cărturarul bucovinean între cei mai însemnați oameni de cultură români ai secolului al XX-lea.

În partea finală a monografiei găsim o „Bibliografie” cuprinzătoare, un rezumat al lucrării în limba engleză [„Ilie E. Torouțiu (1888–1953) – a romanian of his time”], „Repere cronologice ale vieții unui cărturar”, „Opera lui Ilie E. Torouțiu”, „Album documentar Ilie E. Torouțiu și familia sa” și „Texte și documente personale”.

Lucrarea semnată de Oltea Prelucă este una temeinic alcătuită. Aceasta redă cu claritate numeroasele piedici ridicată în fața eroului său, vitregit într-o societate românească în care puțini au fost anii când energiile creatoare ale națiunii nu au fost perturbate de crize politice și sociale, de dictaturi sau regimuri de autoritate, pe care a trebuit să le depășească. Lucrarea se întemeiază pe o largă paletă de fonduri documentare editate și inedite, din arhivele și bibliotecile din țară. Faptul acesta determină acuratețea informației și stilul deosebit al discursului autoarei. Aceasta îl însoțește pe Ilie E. Torouțiu în toate locurile pe care le-a străbătut, îi cunoaște îndeaproape idealurile și munca pe care a depus-o și, mai ales, știe să tranșeze, din punct de vedere al cunoașterii istorice, problemele delicate ale existenței familiei Torouțiu sub regimurile dictatoriale și neafilierea cu acestea. Atât de aproape îi este subiectul autoarei încât, rar, desigur, își asumă unele dintre dezideratele irendentei românești din Bucovina, care azi ar fi taxate drept incorecte politic.

BIBLIOGRAFIE

1. *Istoria Bucovinei: perspective și interpretări*, ediție îngrijită de Rodica Jugrin și Marian Olaru, Suceava, Editura Universității, 2022.
2. Loghin, Constantin, *Istoria literaturii române din Bucovina, 1775–1918*, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, 1996.
3. Nistor, Ion, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991.
4. Torouțiu, Ilie E., *Ani de ucenicie. Proză și publicistică*, ediție de Liviu Papuc, Iași, Editura Timpul, 2021.

DOUĂ IMPERII PE CALEA REFORMELOR (A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA – ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA): AUTORITĂȚILE LOCALE ÎNTRE GUVERNUL CENTRAL ȘI NEVOILE COMUNITĂȚILOR¹

ȘTEFAN PURICI

Institutul „Bucovina”, Rădăuți
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
E-mail: stefanp@atlas.usv.ro

Two Empires on the Road of Reform (Second Half of the 19th – Early 20th Century): Local Authorities Between the Central Government and the Communities Needs

(Abstract)*

The review concerns the volume published by the Ukrainian researcher Serhii Dobrzhansky, a teacher at the Yuriy Fedkovych National University in Chernivtsi. The author of the study tries to carry out a comparative analysis of the normative framework, responsibilities and effectiveness of the local authorities in the Ukrainian territories of Tsarist Russia, as well as in two countries of Austria-Hungary (the Kingdom of Galicia and Lodomeria and the Duchy of Bukovina).

Keywords: local authority, town hall, government, legislation, rules, Kyiv, Podolia, Volhynia, Galicia, Bukovina.

(Rezumat)

Recenzia privește volumul publicat de cercetătorul ucrainean Serhii Dobrzhansky, cadru didactic la Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych” din Cernăuți. Autorul studiului încearcă să realizeze o analiză comparativă a cadrului normativ, responsabilităților și a eficacității autorităților orașenești din teritoriile ucrainene ale Rusiei țariste, precum și din două țări ale Austro-Ungariei (Regatul Galiției și Lodomeriei și Ducatul Bucovinei).

Cuvinte-cheie: autoritate locală, primărie, guvern, legislație, norme, Kiev, Podolia, Volhynia, Galiția, Bucovina.

¹ Recenzie la cartea lui Сергій Добржанський, *Міське управління Правобережної України, Галичини і Буковини: порівняльний аналіз функціонування органів влади (друга половина XIX – початок XX ст.)* [Municipalitatea din Ucraina din partea dreaptă a Niprului, Galiția și Bucovina: analiză comparativă a funcționării autorităților locale (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)], Чернівці, Друк Арт, 2021, p. 452.

* Traducere: Ștefan Purici.

În studiul elaborat de istoricul cernăuțean Serhii Dobrzhansky, autorul și-a propus să analizeze dintr-o perspectivă comparativă modul de funcționare a administrației orășenești în teritoriile locuite de etnici ucraineni în Rusia și Austro-Ungaria. Pe parcursul secolului al XIX-lea, Europa a cunoscut o dezvoltare impresionantă în ceea ce privește organizarea autorităților locale și a municipalităților. Dacă în secolele anterioare puterea se afla în mâinile guvernului central, controlat strâns de monarhi, treptat, odată cu dezvoltarea economiei și societății, cu diversificarea serviciilor și multiplicarea ramurilor de producție, cu creșterea aparatului birocratic, sub influența modelului american și german, sistemul decizional se descentralizează. În anii '60–'70 ai secolului al XIX-lea, în Imperiul Țarist și în Austro-Ungaria au fost realizate mai multe reforme structurale care au condus la constituirea unor organisme de autoadministrare locală modernă.

Cercetarea s-a concentrat pe analiza evoluției sistemului administrativ la nivelul a trei gubernii din cadrul Imperiului Țarist (Kiev, Podolia și Volhynia) și a două țări din componența Imperiului Dualist (Regatul Galiției și Lodomeriei și Ducatul Bucovinei). Lucrarea este structurată pe cinci capitole, „Introducere”, „Concluzii”, bibliografie, indice geografic și indice de persoane. În capitolul introductiv, sunt definite actualitatea subiectului ales, scopul și obiectul cercetării, obiectivele studiului, limitele cronologice, limitele teritoriale, metodologia cercetării, fiind scoase în evidență noutatea științifică și importanța practică a investigației realizate.

Capitolul I, intitulat „Istoriografia, izvoarele și metodologia cercetării”, privește analiza stadiului cercetărilor realizate până în prezent pe marginea fenomenului studiat, fondul de izvoare disponibil, precum și teoriile și metodele care au stat la bază. Voluminos și consistent este capitolul dedicat analizei istoriografiei subiectului, pe care autorul o împarte în patru mari grupe: 1) lucrări științifice și publicistice apărute în ultima treime a secolului al XIX-lea, până la finele Primului Război Mondial; 2) istoriografia sovietică (începutul anilor '20 ai secolului XX – 1991); 3) literatura științifică străină (anii '20 – anii '80 ai secolului al XX-lea); 4) istoriografia contemporană (1991–2020). În cadrul primei mari grupe de lucrări, se remarcă abundența titlurilor publicate în Imperiul Țarist, precum și numărul consistent de contribuții dedicate problematicei galițiene, în timp ce pentru Bucovina este prezentat doar un singur autor, și anume Raimund Friedrich Kaindl. Remarcăm totuși că subiectul administrației austriece s-a numărat în aria preocupărilor istoricului Theodor Balan, dar și a juristului și omului politic Aurel Onciul. În ceea ce privește cea de-a doua grupă, autorul scoate în evidență amprenta ideologiei comuniste asupra felului în care era reflectat trecutul, menționând că, până la începutul anilor '30 ai secolului al XX-lea, marxismul a fost mai puțin evident în modelarea abordărilor istoriografice. Analizând lucrările apărute în străinătate în anii 1920–1990, Serhii Dobrzhansky trage concluzia că, spre deosebire de cele sovietice, acestea se deosebeau prin diversitatea problemelor abordate și a metodologiilor valorificate. Din păcate, autorul aduce în discuție doar realizările cercetătorilor austrieci și polonezi și a emigranților ucraineni, lăsând în afara atenției istoriografiile germană, română și evreiască. Odată cu prăbușirea comunismului și destrămarea Uniunii Sovietice, în Ucraina independentă au început să apară studii care au încercat să elimine „ochelarii ideologici” prin care era analizat trecutul înainte de 1991. Drept urmare, autorul apreciază că istoriografia contemporană abordează problematica evoluției administrației orășenești de pe poziții mult mai obiective, cu ajutorul unor noi metode și cu o atitudine mai responsabilă față de izvoare. Prezentând pe larg istoriografia ucraineană care analizează evoluția istoriei orașelor din regiunile Imperiului Rus, situate pe malul drept al Niprului, Serhii Dobrzhansky constată că studiile publicate cuprind abordări mai coerente cu privire la reformele din anul 1870 și anul 1892, la viața cotidiană, evoluția economică și cea demografică a urbelor, dezvoltarea infrastructurii, crearea rețelei școlare, a instituțiilor de sănătate publică etc. Și această ultimă grupă cuprinde referiri la lucrările istoricilor germani și polonezi, fiind lăsați în umbră cercetătorii români, evrei, canadieni și alții care au publicat studii privitoare la evoluția orașelor Galiției și Bucovinei în perioada 1860–1914.

Cel de al doilea capitol scoate în evidență „Tendențele generale ale evoluției orașelor Ucrainei din partea dreaptă a Niprului, Galiției și Bucovinei”. Și aici cele mai multe informații și interpretări sunt legate de teritoriile locuite de ucrainenii din cadrul Imperiului Țarist. Astfel, autorul analizează distinct evoluția capitalelor celor trei gubernii sub aspect demografic, etnic, economic și din perspectiva dezvoltării infrastructurii. Cel de-al doilea subcapitol este dedicat analizei statistice și

economice a orașelor și târgurilor din regiunile ucrainene din partea dreaptă a râului Nipru. În ultimul subcapitol atenția este concentrată pe orașele galițiene și bucovinene în contextul evoluției social-economice a Regatului Galiției și Lodomeriei, respectiv Bucovinei. Abordarea comparativă îi permite lui Serhii Dobrzhansky să identifice particularitățile evoluției fiecărui teritoriu în parte. Drept urmare, cercetătorul are posibilitatea să observe diferențele nu doar între regiunile aflate în două imperii diferite, ci și să constate că există particularități semnificative care subliniază parcursul distinct al Bucovinei în comparație cu cel al Galiției.

Următorul capitol este dedicat dezbaterii pe marginea legislației țariste și habsburgice privitoare la administrarea orașelor. Examinând situația din cadrul Imperiului Țarist de la mijlocul secolului al XIX-lea, autorul constată caracterul eterogen al organizării structurilor municipale. În cele trei gubernii rusești din partea dreaptă a Niprului, locuitorii orașelor erau împărțiți în mod diferit de la o urbe la alta. Astfel, existau localități în care toți locuitorii constituiau o singură categorie, dar erau și orașe în care populația urbană era segmentată în două până la șapte categorii. Unul dintre elementele care stăteau la baza divizării sociale era legat de apartenența locuitorilor la confesiunea creștină sau la cea mozaică. Cercetătorul subliniază că, după publicarea Decretului privind reforma orașenească, din 16 iunie 1870, în mod practic s-a urmărit diminuarea influenței politice a etnicilor polonezi și a influenței economice a negustorilor și întreprinzătorilor evrei în orașele din teritoriile ucrainene din partea dreaptă a Niprului. Pe lângă tergiversarea implementării reformei, au existat propuneri privind modificarea cadrului legislativ. De pildă, principele Alexandru Dondukov-Korsakov, guvernator general al Guberniei Kiev, propunea guvernului să modifice normele și, pentru întreaga Ucraină din partea dreaptă a Niprului, să introducă interdicția pentru evrei și polonezi de a ocupa demnități în cadrul consiliilor orașenești și de a fixa o cotă maximă pentru necreștini în rândul consilierilor. Implementate anevoios și cu implicații pozitive minore, prevederile legislative au fost modificate, în anul 1892, prin introducerea unui nou Regulament orașenesc. Principalele schimbări au urmărit diminuarea gradului de autonomie a autorității orașenești, prin restrângerea prerogativelor consiliilor municipale și creșterea baremului cenșitar, transformând astfel organismele autorității locale în structuri ușor de controlat de guvern și prea puțin reprezentative pentru populația locală. În ceea ce privește Galiția, modernizarea structurilor administrației locale a început în anii '60 ai secolului al XIX-lea. Într-o primă etapă, la nivelul imperiului, a fost adoptată, în anul 1862, legea cu privire la organizarea comunelor. În anul 1866, prevederile acestei legi au fost detaliate și extinse asupra Regatului Galiției și Lodomeriei, prin adoptarea actului normativ intitulat *Legea comunală din ziua de 12 august 1866. Regulamentele privind arile domeniilor și reprezentarea județeană*. În baza noii legi, orașele Galiției au început să-și adopte propriile statute (de pildă, statutul municipiului Lemberg a fost aprobat în anul 1870). În 13 martie 1889 a fost adoptată legea privind introducerea municipalității pentru 30 de localități urbane din Regatul Galiției și Lodomeriei (până în acel moment, municipii erau considerate doar orașele Lemberg și Cracovia). Noul cadru legislativ a impus un control mai strict asupra magistratului din partea consiliului local, dar și asupra consiliului local din partea guvernatorului și a consiliului districtual. În anul 1896, de prevederile acestei legi, care crescuse gradul autonomiei locale, au început să beneficieze alte 130 de localități urbane din Galiția. În ciuda faptului că, în titlul lucrării, precum și în cuprinsul acesteia, autorul vorbește despre Bucovina, despre Ducatul Bucovinei, în carte, la pagina 177, cercetătorul intitulează subcapitolul în felul următor: „Reforma administrației orașelor în Bucovina de Nord ” (sic!). Ca și în Galiția, în Bucovina principiile reformei orașenești au fost statuate în legea din 1862. Spre deosebire însă de țara vecină, în Ducatul Bucovinei reforma a fost implementată într-un ritm susținut și într-o formă mai democratică decât în Regatul Galiției și Lodomeriei. Astfel, în 14 noiembrie 1863, împăratul a promulgat legea privind organizarea comunală în Ducatul Bucovinei, iar în 8 martie 1864, Franz Joseph I a promulgat legea prin care orașului Cernăuți i se acorda statutul de municipiu. Acest statut a fost modificat de două ori: prima dată în anul 1868, când străinilor (care nu erau membrii comunității) li s-a acordat calitatea de „camarazi ai comunei” (Gemeindegenossen) și dreptul electoral pasiv și activ; a doua oară în anul 1874, când a fost introdusă funcția celui de-al doilea viceprimar. Spre deosebire de Galiția, în Bucovina ridicarea târgurilor la statutul de oraș nu a fost un fenomen global, ci s-a produs treptat, începând cu primii ani ai secolului al XX-lea. Însăși legea privind reforma

administrației locale în Bucovina (nu privea municipiul Cernăuți) a fost sancționată de împărat în data de 28 august 1908 și a intrat în vigoare în 28 martie 1909. Acest act normativ lichida privilegiile marilor proprietari de pământ și includea această categorie de alegători în rândul contribuabililor. Ultimul subcapitol este dedicat analizei procesului electoral. În teritoriile ucrainene ale Imperiului Rus legislația electorală se baza pe criteriul cenzitar (alegători puteau fi doar plătitorii de taxe și impozite). Drept urmare, în Kiev, de pildă, în anul 1871, dreptul de vot îl aveau puțin peste 2,5% din totalul de circa 125 000 de locuitori. Pentru comparație cu teritoriile din cadrul Austro-Ungariei, în Lemberg, la începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea, ponderea alegătorilor în totalul populației constituia 7%. Urmărind înlăturarea polonezilor și catolicilor din structurile decizionale, guvernatorii anulau alegerile în urma cărora reprezentanții acestui grup etnic ori ai respectivei confesii ajungeau să fie aleși în funcția de primar al unor orașe din guberniile Kiev, Podolia și Volhynia. Prin modificările aduse Regulamentului orașenesc, în anul 1892, pragul cenzitar a fost ridicat și mai mult, iar în ceea ce privește calitatea de alegător au fost introduse mai multe restricții. Efectele acestei legi s-au văzut imediat prin diminuarea ponderii electorilor la nivel întregii populații orașenești. La începutul secolului al XX-lea, numărul alegătorilor constituia 1% în Kiev, în Luțk doar 0,6%, iar în Kamenets-Podolsk 0,8%. Situația complexă din Galiția, unde se manifesta opoziția dintre polonezi, ucraineni și evrei, pe de o parte, și, pe de altă parte, dintre creștini și mozaici, făcea ca alegerile să devină adevărate câmpuri de luptă între reprezentanții diverselor comunități. În unele cazuri confruntările generau victime în rândul populației, așa cum s-a întâmplat în orașul Drohobych, în anul 1911, când în timpul alegerilor parlamentare au fost înregistrați 30 de morți și peste 50 de răniți, preponderent din rândul evreilor și ucrainenilor. În schimb, în Bucovina, în cadrul unui regim liberal din imperiul dualist, participarea comunităților etnice și religioase în procesul electoral a fost mult mai consistentă, iar șansele unui negerman să fie ales și să ocupe funcții importante erau mult mai mari. Astfel, după adoptarea legii din 8 martie 1864, primul primar al orașului Cernăuți a fost armeanul Jakob von Petrowicz (1864–1866), urmat de polonezul Anton Kochanowski von Stawczan (1866–1874; 1887–1905), germanii Otto Ambros von Rechtenberg (1874–1880), Wilhelm von Klimesch (1881–1887) și Felix Friedrich von Brewer (1907–1913), evreii Eduard Reiss (1905–1907) și Salo von Weisselberger (1913–1917) și românul Gheorghe Șandru (1917–1918).

Capitolul al IV-lea are în centrul atenției activitatea financiar-economică și de reglementare a organismelor municipale. În cadrul Imperiului Țarist autoritățile centrale urmăreau, pe de o parte, creșterea și diversificarea veniturilor pe care le puteau încasa autoritățile locale, dar pe de altă parte, nu doreau să relaxeze controlul asupra primăriilor și consiliilor locale. Drept urmare, o serie de competențe, pe care municipalitățile le obținuseră prin legea din 1870, inclusiv în domeniul fiscal, au fost retrase prin actul legislativ aprobat în anul 1892. Mai mult, introducerea obligativității încadrării cheltuielilor în veniturile încasate la buget determina autoritățile locale să opereze diverse jonglerii pentru a ascunde cheltuielile reale efectuate. Același principiu trebuiau să-l respecte și autoritățile locale din cadrul Austro-Ungariei. Totuși, în condițiile în care cheltuielile planificate depășeau veniturile estimate, consiliile locale ale municipiilor și orașelor aveau dreptul să instituie taxe suplimentare, directe și indirecte, sau să contracteze diverse împrumuturi. În continuare, în subcapitolul al doilea, Serhii Dobrzhansky analizează fenomenul modernizării serviciilor comunale, prezentând felul în care s-a dezvoltat sistemul de aprovizionare cu apă a orașelor, introducerea iluminatului public, a electricității, canalizării, transportului public electric. Autorul arată că, în preajma Primului Război Mondial, în partea ucraineană a Imperiului Țarist, Kievul era singurul oraș în care exista sistem de canalizare. În cel de al treilea subcapitol este studiat modul de gestionare a bunurilor municipale. De eficacitatea administrării bunurilor mobile și imobile ale orașului depindea nu doar bugetul localității, ci și dezvoltarea generală a acesteia. În Imperiul Țarist, chestiunea proprietăților imobiliare era slab conturată la nivelul legislației imperiale și, din acest motiv, autoritățile locale se ocupau de gestionarea, în special, a terenurilor aflate în intravilan și extravilan. Veniturile încasate din domeniul funciar erau consistente, în unele localități ajungând până la 45–50% din totalul încasărilor la buget. Analiza autorului nu se extinde și asupra Galiției și Bucovinei. Cel de al patrulea subcapitol pune în lumină politica de reglementare în domeniul planificării și construcțiilor. În Imperiul Țarist domeniul edilitar a fost reglementat încă din anul 1835, prin

adoptarea unui statut privitor la construcții. În Bucovina, printr-o lege specială adoptată în 7 decembrie 1869, a fost adoptat *Regulamentul privind construcțiile pentru Cernăuți, principalul oraș al țării*. Construcțiile, reconstrucțiile și extinderile unor obiective edilitare se puteau realiza doar după obținerea unor certificate de urbanism eliberate de Primăria orașului Cernăuți. Pentru celelalte localități ale provinciei, abia în anul 1904 au fost aprobate *Regulile edilitare pentru orașe*. Certificatele de urbanism aveau o valabilitate de doi ani de zile și, în cazul expirării acestora, trebuiau obținute noi aprobări. În sfera competențelor autorităților locale intrau și măsurile împotriva incendiilor, dar și aprobarea planurilor de construcție pentru persoanele private.

În cadrul celui de al V-lea capitol, autorul aduce în atenția cititorului „Sfera social-culturală în calitate de obiect al controlului și reglementării administrative”. Amenajarea teritoriului, condițiile sanitare și reglementarea spațiului public sunt analizate în primul subcapitol. În Imperiul Țarist, până la aplicarea reformei orașenești din anul 1870, mecanismele de reglementare a procedurilor de amenajare a teritoriului și de stabilire a unor norme igienico-sanitare erau încă foarte primitive. Din acest motiv, calitatea vieții orașenilor era una extrem de scăzută. De pildă, în Kiev, la începutul anilor '50 ai secolului al XIX-lea, cu piatră erau pavate mai puțin de jumătate din străzi, iar marea majoritate a localităților de tip urban din cele trei gubernii din partea dreaptă a Niprului nu aveau nicio stradă pavată. Abia în ultimul sfert al secolului respectiv autoritățile locale au început să acorde atenție mai mare problemelor legate de amenajarea teritoriului și normelor sanitare. În Bucovina, primăria orașului Cernăuți a adoptat, încă în anul 1825, hotărârea cu privire la demararea procesului de pietruire a străzilor. În ceea ce privește regulile de igienă publică, acestea au fost adoptate destul de târziu. În Cernăuți, norme legate de comercializarea animalelor și de prevenirea infecțiilor au fost introduse în anul 1883, urmând Sadagura (1887), Vijnița și Vașcăuți pe Ceremuș (1904), Rădăuți (1905) etc. Printre atribuțiile autorităților locale în Bucovina și Galiția s-au numărat dezvoltarea infrastructurii rutiere și organizarea circulației pe drumurile publice. În Bucovina din 1873, iar în Galiția din 1907 au fost înființate structuri ale poliției rutiere care gestionau atât traficul, cât și calitatea căilor de comunicație. Cheltuielile legate de amenajarea teritoriului și lucrările de înfrumusețare a spațiului public constituiau un capitol distinct în bugetul orașului. Cercetătoarea germană Franka Kühn menționa că ofițerii care erau transferați în Cernăuți din diverse „garnizoane galițiene plictisitoare” apreciau că sunt foarte norocoși să își continue cariera în capitala Bucovinei. La fel, numeroși funcționari, care au fost delegați cu serviciul în Cernăuți din alte regiuni ale Austro-Ungariei, părăseau orașul „cu lacrimi în ochi” atunci când erau transferați în alte regiuni ale imperiului. În continuare, în al doilea subcapitol, Serhii Dobrzhansky schițează modul în care a fost constituit sistemul orașenesc de sănătate. În Rusia țaristă, activitatea spitalelor era reglementată de *Statutul instituțiilor de sănătate ale departamentului civil*, din anul 1851. Reforma din 1870 a fixat obligația autorităților locale de a desfășura activități în domeniul sănătății publice și de a înființa spitale și instituții de protecție socială din veniturile bugetului local. Astfel, în anul 1875, în Kiev a fost construit primul spital cu o capacitate de 65 de paturi, care, în urma extinderii, la finalul secolului al XIX-lea, avea peste 330 de paturi. Potrivit unui raport din anul 1877, cele mai multe orașe centre de județe aveau câte un spital cu circa 10–30 de paturi. În Galiția și Bucovina articularea sistemului sanitar a început în anul 1870, odată cu adoptarea unei legi în acest domeniu la nivelul Austro-Ungariei. Astfel, în anul 1871, în Galiția și, respectiv, în 1874, în Bucovina, au intrat în vigoare legile provinciale privind înființarea spitalelor publice. Drept urmare, în anul 1888, în Cernăuți a fost inaugurat spitalul public cu o capacitate de 500 de paturi. Treptat, reglementările legislative au fost extinse și asupra orașelor mai mici. În Bucovina, legea privind organizarea serviciului sanitar în comune a fost adoptată în anul 1888, iar din anul 1904 în capitala provinciei funcționa serviciul de ambulanță (în Kiev, din 1902). Cel de al treilea subcapitol este dedicat prezentării sferei educației și a practicilor de petrecere a timpului liber, în calitate de domenii de acțiune a autorităților locale. Atât la nivelul Imperiului Țarist, cât și la nivelul Imperiului Habsburgic, anii '60 ai secolului al XIX-lea au reprezentat perioada în care au fost puse bazele învățământului modern. Trăsătura distinctă a legislației imperiului dualist s-a manifestat în privarea bisericii de dreptul de a gestiona problemele școlii, dar cu păstrarea în programa școlară a disciplinei Religie, și acordarea administrațiilor provinciale a prerogativei de a stabili limba de instrucție ținând cont de opinia celor care susțin

financiar școala. De asemenea, și în ceea ce privește autonomia școlară și locală, rețeaua de unități de învățământ din Austro-Ungaria se bucura de mult mai multe drepturi decât școlile din Imperiul Rus, unde s-a afirmat un sistem birocratic centralizat. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, autoritățile locale au început să acorde o atenție tot mai mare înființării unor parcuri, teatre și alte instituții de petrecere a timpului liber. Astfel, în preajma Primului Război Mondial, cel puțin în principalele centre urbane ale provinciilor analizate, populația dispunea de numeroase posibilități de culturalizare și relaxare.

Concluziile formulate de autorul studiului prezentat sunt mai degrabă un rezumat al informațiilor și datelor prezentate în capitolele anterioare, decât o sinteză a propriilor interpretări și judecăți. Alături de o bibliografie bogată, cititorul va găsi un rezumat în limba engleză, un indice de locuri și altul de nume. Astfel, Serhiy Dobrzhansky a reușit să întocmească un studiu care, deși nu acoperă în mod detaliat întreaga problematică a competențelor și responsabilităților autorităților locale, scoate în evidență particularitățile evoluției sistemului administrativ urban în teritoriile sud-vestice ale Imperiului Rus și în cele răsăritene ale Imperiului austro-ungar.

BIBLIOGRAFIE

1. Сергій Добржанський, *Міське управління Правобережної України, Галичини і Буковини: порівняльний аналіз функціонування органів влади (друга половина XIX – початок XX ст.)* [Municipalitatea din Ucraina din partea dreaptă a Niprului, Galiția și Bucovina: analiză comparativă a funcționării autorităților locale (a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)], Чернівці, Друк Арт, 2021, 452 c.
2. Emil Satco, Ioan Pinzar, *Prefectura. Repere istorice locale*, Iași, Editura Junimea, 1995.
3. Krzysztof Broński, *Rozwój gospodarczy większych miast galicyjskich w okresie autonomii* [Evoluția economică a marilor orașe galițiene în perioada autonomiei], Kraków, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, 2003.
4. Kurt Scharr, „*Die Landschaft Bukowina*”. *Das Werden einer Region an der Peripherie 1774–1918*, Wien – Köln – Weimar, Böhlau Verlag, 2010.

„«Glasul Bucovinei». Revistă trimestrială de istorie și cultură”, Cernăuți – București, anul XXVIII–XXIX, nr. 1–4 (107–110), 2021–2022, 344 p.

Tipărit cu sprijinul financiar al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, acest volum, care reunește patru numere ale publicației „Glasul Bucovinei”, are în sumar următoarele rubrici: „Serbarea de la Putna – 150. Continuitatea unui ideal”; „Bucovina – procese istorice și sociale”; „Vasile Levițchi – 100 de ani de la naștere”; „*In memoriam*”; „Dimensiuni culturale”; „Teorie. Istorie și critică literară”; „Personalități”; „Proză”; „Eseu”; „Arhiva Bucovinei”; „Cărți. Reviste”; „Conferințe”; „Eveniment”.

Evenimentele dedicate împlinirii a 150 de ani de la Serbarea de la Putna, desfășurate în perioada 14–18 august 2021, sunt prezentate de publicista Maria Toacă, în materialul „Marea Serbare de la Putna ca o catedrală a neamului cu Hramul Eminescu”.

Cu o tematică variată, materialele prezentate în următoarea rubrică din sumar se referă la „Narațiuni despre România și români în Ucraina: între reminiscențe sovietice și «rănilor» Donbassului” (Marin Gherman); „Cooperarea transfrontalieră dintre Republica Moldova, România și Ucraina: promovarea culturii și conservarea patrimoniului istoric” (Angela Popovici); „Noi capitole de politică externă: trei țări și integrarea europeană” (Dana Paiu); „Tragice despărțiri, cutremurătoare întâlniri” (Maria Toacă); „Probotești – sat rupt în două” (Tatiana Tutunaru Bârzu); „Însemnări din refugiul familiei mele” (Elena Alina Andruhovici); „Parteneriatul Estic la 12 ani: europenizare fără extindere sau dilemele capitalului simbolic” (Marin Gherman); „Deportările în masă ale locuitorilor din Ținutul Herța în anul 1941” (Petru Grior); „400 de ani de la războiul de la Hotin. Misiunea tânărului Petru

Movilă” (Vasile Carlașciuc); „O perspectivă economică a acțiunii Heim ins Reich. Cine plătește costurile?” (Emilian Dranca). Cititorilor le sunt oferite informații despre campania militară de la Hotin, din 1621, dintre Uniunea polono-lituaniană și Imperiul Otoman, dramele celor refugiați în 1940 și 1944, deportările în masă ale locuitorilor din ținutul Herța (1941), confesiunile descendenților români din teritoriile ocupate de sovietici în 1940, perspectivele economice ale operațiunii Heim ins Reich, clivajele existente în societatea ucraineană și supraviețuirea miturilor sovietice, proiectele transfrontaliere ca instrumente care contribuie la dezvoltarea relațiilor de bună vecinătate între Ucraina, România și Republica Moldova și la deschiderea de noi capitole de cooperare din perspectiva integrării în comunitatea europeană, istoricul parteneriatului estic, ca dimensiune specifică a politicii europene de vecinătate.

La împlinirea a o sută de ani de la naștere, personalitatea lui Vasile Levițchi (1921–1997), poet, traducător, publicist, „un adevărat simbol al rezistenței românești în anii totalitarismului comunist” (Arcadie Suceveanu) este evocată de: Arcadie Suceveanu („Hieroglifa existențială a poeziei”); Vasile Tărățeanu („Oameni care au fost: Vasile Levițchi”); Petru Grior („Profesorul deșteptării noastre”); Vasile Carlașciuc („Cuvântul românesc era vocația lui”); Tudor Andrieș („Drumul de la Bălți la Cernăuți”); Maria Toacă („Cu mâna pe inimă, despre primul redactor al «Zorilor Bucovinei»”). Cu titlul „Cel mai mare rău îl aduc cauzei noastre intoleranța și veleitarismul” este prezentat dialogul lui Vasile Tărățeanu cu Vasile Levițchi, publicat în gazeta „Arcașul”, în 14 noiembrie 1996.

În cadrul rubricii „*In memoriam*” sunt publicate materialele: „ÎPS Pimen – noblețe sufletească și dragoste creștină” (Alexandrina Cernov); „Gheorghe Hafiiciuc, inginer cu suflet de istoric” (Vasile Carlașciuc); „Cu plecarea lui Grigore Crigan, la Cernăuți se sfârșește o lume împătimită de magia scrisului” (Maria Toacă); „100 de ani cu Eugen Coșeriu – secvențe dintr-o viață închinată științei limbajului și limbilor” (Sanda Ardeleanu); „Adio, frate Nicolae...” (Ilie T. Zegrea).

Manifestările culturale organizate în regiunea Cernăuți în anul 2020, mai puține la număr față de anii anteriori, desfășurate în mare parte în mediul online, sunt prezentate, la rubrica „Dimensiuni culturale”, de Maria Toacă, sub titlul „Se poate trăi fără distracții, dar fără cultură națională nu se poate. O cronică a vieții culturale în condiții de pandemie”.

Rubrica „Teorie. Istorie și critică literară” găzduiește trei materiale. Despre „modernitatea metodei literare cultivate de Lucian Blaga” scrie Cristina Paladian, care semenază articolul „Modernism și tradiționalism în lirica lui Lucian Blaga”. Alexandrina Cernov prezintă un studiu despre „Iulia Hasdeu – ultima descendentă a dinastiei de cărturari români Hăjdău-Hasdeu”, iar Diana Chibac se referă la „Sentimentul dorului în folclorul românesc din Bucovina”.

Despre personalitatea profesorului universitar Mihai Patraș, la împlinirea a șapte decenii de viață, scrie Radu Cuhal, „Mihai Patraș – un remarcabil economist, originar din nordul Bucovinei”, iar Natalia Luchiniuc-Proțiuic semnează o prezentare despre unul dintre membrii renumitul cor popular „Dragoș-Vodă”, anume „Gheorghe Puiu – cântăreț de muzică populară”.

La rubrica „Proză” sunt prezentate câteva fragmente din scrierile lui Anatol Viere: *Haosiada* (roman), *Joc de fotbal* (microroman sportiv) și *Evanghelia după femeie* (microroman calendaristic).

Revista „Glasul Bucovinei” publică și câteva eseuri semnate de: Natalia Luchiniuc-Proțiuic, „Eminescu în viața mea!”, Tatiana Tutunaru Bârzu, „Căsuța de la marginea țării”; Ion Muscalu, „Istorisiri din țara de dincolo de negură”.

Începând din anul 2012 sunt prezentate, la rubrica „Arhiva Bucovinei”, fragmente din „Povestea Bucovinei”, de Filip Țopa. În sumarul acestui număr se regăsesc părțile a doua („În preziua hramului Sfinților Petru și Pavel, când au plâns și fagii în țara lor”) și a treia („Jocul destinului”) din vol. IV al acestei scrieri.

Cititorilor revistei „Glasul Bucovinei” le sunt prezentate, în cadrul rubricii „Cărți. Reviste”, câteva apariții editoriale. Natalia Luchiniuc-Proțiuic semnează materialul „Lansări de carte la Cernăuți”, care se referă la evenimentul organizat la Centrul Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi”, în cadrul căruia au fost prezentate lucrări semnate de Dragoș Olaru (*Mesaje din trecut. Istoria ca lumină, speranță și leac. Articole. Studii. Memorii*, Cernăuți, Druk Art, 2020), Maria Toacă (*Neamul nostru de martiri. Din toată inima pentru Voroneț, La răspântia Boianului*) și Ilie Luceac (*Forța destinului sau fereastra prin care privești cerul* – volum de interviuri și dialoguri îngrijit de

Alexandrina Cernov și Marin Gherman). În cadrul aceleiași rubrici sunt prezentate lucrările: Tatiana Tutunaru Bârză, pr. Teodor Cătălin Buducă, *Probotești, „file de letopiseș”*, Iași, Editura „Sfântul Mina”, 2020 (Marin Gherman, „Oameni și destine dintr-un sat românesc din Ținutul Herța”); Viorica Moisiuc, *Calvarul românilor în lupta pentru eliberare și întregire națională*, vol. I (1600–1914), București, Editura Fundației „România de Măine”, 2020 (Alexandrina Cernov, „Calvarul românilor în lupta pentru eliberare și întregire națională”); O. G. Sokolenko, I. L. Melnyciuk, *Mitropolitul Petru Movilă: pagini puțin cunoscute ale vieții*, materialele celei de a treia conferințe științifico-practice care a avut loc în 27 noiembrie 2020 la Agenția Ukrinform din Kiev (Vasile Carlașciuc, „Petru Movilă – personalitate de excepție a spiritualității ortodoxe”; Vladimir Acatrini, „Pe urmele inedite ale lui Petru Movilă”). Despre „Revista «Mesager bucovinean»” scrie Natalia Luchiniuc-Proțiu, care recenzează numerele apărute în anul 2020.

Trei importante evenimente culturale organizate la Putna și Cernăuți sunt prezentate de: Maria Toacă – „Mărețea zi de vară de la Putna, în Ierusalimul românității. Cei cu dragoste de neam îl au întotdeauna aproape”, Dragoș Olaru – „Un frumos vis al românilor din Cernăuți devine realitate” și Marin Gherman – „La Cernăuți a fost lansată o platformă pentru salvarea limbii române”.

„«Mesager bucovinean». Revistă de cultură pentru bucovinenii de pretutindeni”, Cernăuți – București – Rădăuți – Chișinău, serie nouă, anul XVIII, nr. 1–4 (69–72), 2021, 224 p.

Cele patru numere ale revistei „Mesager bucovinean” din anul 2021, apărute într-un singur volum, editat cu mijloace proprii de către Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, sunt dedicate prezentării temelor legate de „Golgota Bucovinei: 80 de ani de la masacrele și deportările staliniste” și „Școala în limba română: 30 de ani de speranțe și dezamăgiri”.

Evenimentelor tragice petrecute în anul 1941 în nordul Bucovinei – „temă de actualitate”, deoarece „lecțiile istoriei sunt de luat în seamă”, cum subliniază Ștefan Hostiuc, în editorialul „Anul 1941: masacre și deportări” – le sunt dedicate mai multe articole, grupate în cadrul rubricii „Golgota Bucovinei”: Petru Grior, „Martirologiul românilor bucovineni (Regiunea Cernăuți, anul 1941)”; Adrian Horodnic, „1 aprilie, cu lacrimi”; Gheorghe Pitei, „Masacrul de la Fântâna Albă în viziunea conducerii regiunii Cernăuți”; Ștefan Purici, „Fântâna Albă, 1941 între adevărul istoric și falsificarea trecutului”; Ștefan Broască, „Masacrele de la Lunca și Fântâna Albă: veni-va ziua adevărului?”. Pe lângă informațiile istorice legate de tragedia românilor din nordul Bucovinei, cititorul trebuie să rețină ideea că acestea pot fi completate prin aprofundarea cercetării științifice, având în vedere că, așa cum afirmă Ștefan Purici, „informațiile adunate până în prezent nu acoperă întregul episod al tentativei de trecere a frontierei sovieto-române și nici nu reflectă, cu fidelitate, repercursiunile la care au fost supuși participanții și rudele lor de gradul I din partea de nord a Bucovinei, în lunile aprilie – iunie 1941. Pe de altă parte, studierea documentelor oficiale, produse de organele de anchetă și justiție sovietice, permite cunoașterea versiunii oficiale a evenimentelor, care trebuie comparată și completată cu mărturiile contemporanilor, cu memoriile celor care au avut de suferit sau ale celor care au fost implicați ca executanți” (p. 37). În cadrul aceleiași rubrici, sunt prezentate pagini din memorialistica românească a deportărilor staliniste: Valeria Cijevschi, „Cea mai scumpă amintire: a mamei”; Maria Toacă, „Cu Sfânta Duminică lângă lacrimile Ortanței Robu”; Mărioara Nandriș-Marinescu, „File din viața mea (groaza deportărilor)”; Florica Hostiuc, „«Cei rădicați, din aceeași pricină, dar cu o lună mai degrabă, au primit 5 ani, da’ noi 20 de ani de ger și foame!»”; Iosif Cernușcă, „Când te trezești între doi morți”. Casian Lucasciuc evocă „Amintiri dintr-o vară fierbinte (1940) sau cum a fost mutată granița din satul Mușenița mai spre... răsărit”.

Alte teme de dezbatere regăsite în paginile revistei „Mesager bucovinean” se referă la „Învățământul în limba română: speranțe și dezamăgiri” și „Educația școlară și mediul asociativ”, cu referire la Școala Românească nr. 29 din Cernăuți (astăzi Liceul nr. 6) și directorul acesteia în perioada 1991–1999, Mihai Jar, deputat ales în Consiliul orașenesc Cernăuți (1990–1994), membru

marcant al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu”, cel care „și-a iubit nemărginit neamul și graiul matern” (p. 108) și care a fost „dascălul speranței noastre regăsite în identitate, credință și școală” (p. 115). Despre aceste subiecte scriu: Ștefan Hostiuc, „Ofrandă pe altarul învățământului în limba română”; Eugen Pătraș, „Societatea civilă și primele ei victorii în revigorarea învățământului în limba română la Cernăuți”; Alexandrina Cernov, „Societatea pentru Cultura Românească «Mihai Eminescu»: politici și strategii educaționale, la început de drum”; Ion Grinceșin, „Perestroika a săltat într-o oarecare măsură învățământul în limba maternă”; Ion Popescu, „Note răzlețe dintr-un caiet de amintiri”; Doina Colesnicov, „Un proiect temerar”; Maria Timcu, „Manager de vocație, cu inimă de român”; Corneliu Nichitovici, „O viață trăită meteoric”; Marian Olaru, „Despre destinul unui om – profesorul Mihai Jar”. Reținem câteva idei: „a menține nivelul de educație în limba română la cote ridicate, în condițiile actuale, nu e cu puțință decât prin eforturi deosebite și printr-o mare putere de rezistență” (Ștefan Hostiuc, p. 97); „lupta pentru școlile cu limba română de predare în Ucraina, lupta pentru Școala nr. 29, care între timp a devenit Gimnaziul nr. 6, iar mai recent și Liceul nr. 6, cu nume sonor, «Alexandru cel Bun», continuă și astăzi. Or, avem în față exemplul directorului Mihai Jar, a cărui cauză nu trebuie trădată. Cinstindu-i memoria, absolvenții gimnaziului, profesorii, părinții elevilor, liderii societăților românești trebuie să lupte atât cu autoritățile, cât și cu trădătorii acestei cauze nobile” (Alexandrina Cernov, p. 104).

Câteva articole publicate în revista „Mesager bucovinean” evocă personalități ale culturii din Bucovina. Vasile Carlașciuc scrie, la rubrica „Comemorări”, despre Alexandru Hurmuzachi, publicist și om politic român, animator al mișcării naționale din Bucovina, membru fondator al „Reuniunii Române de Leptură”, deputat în Parlamentul austriac – „Alec Hurmuzachi, cel cu inimă românească, pururi însuflețită pentru patrie și națiune (1823–1871)”. „Eusebie Mandicevschi, muzician de notorietate la Viena” – cel care „a lăsat posterității o operă muzicală complexă” și „s-a distins printr-o susținută și competentă activitate pedagogică, printr-o prodigioasă activitate socială” (p. 184) – este evocat de Vladimir Acatrini în cadrul rubricii „Notabilii Bucovinei”. „*In memoriam*” prezintă materialele semnate de Mălina Anițoae, „Doi cărturari devotați Bucovinei: Ion Prelipcean (1946–2019) și Gheorghe Dolinski (1945–2021)” și de Maria Toacă, „Maestrul fotograf Vasile Paladean”, și „Grigore Crigan (1941–2021)”.

„Vocea societății civile” informează cititorii despre clasarea dosarului penal deschis în 22 mai 2018, care „insinuează că, prin afișarea, în cadrul Paradei Portului Popular Românesc din 31 mai 2018, a unor hărți istorice ale unirii din 1918, Centrul Cultural Român «Eudoxiu Hurmuzachi» ar fi făcut apel la schimbarea frontierelor de stat ale Ucrainei” (p. 130).

Despre evenimentele culturale din Cernăuți scriu, în cadrul rubricilor „Restituiri” și „Din viața comunității”, Dragoș Olaru, „Palatul Național al Românilor din Cernăuți și-a recăpătat numele scos de sovietici de pe frontispiciu” și Maria Andrieș, „Cronica evenimentelor culturale – 2021 (frânturi de viață românească la Cernăuți, pe timp de pandemie)”.

Pornind de la ideea că notele de călătorie ale lui Balthasar Hacquet în Bucovina anilor 1788–1789 (*Bucovina în prima descriere fizico-politică. Călătorie în Carpații Dacici (1788–1789). Recentele călătorii fizico-politice ale lui Hacquet în anii 1788 și 1789 prin Munții Dacici și Sarmatici sau Carpații Nordici*, ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici, prefață de D. Vatamaniuc, Rădăuți, Editura Septentrion, 2002) reprezintă un „teren de interogații și problematizări” (p. 170), Mircea A. Diaconu întocmește studiul „Bucovina lui Balthasar Hacquet: o recitare”, din care revista „Mesager bucovinean” publică un fragment (studiul integral va fi publicat în revista „Meridian critic”). Autorul precizează că „analiza propusă nu urmărește sancționarea opiniilor lui Hacquet și nici corectarea lor, ci problematizarea modului în care perspectiva propusă e consecința unui subiect definit de tot felul de contexte. Astfel, ideile transmise de Hacquet capătă semnificații complexe, care depășesc limitele unei confruntări între culturi” (p. 162).

Ion Filipciuc prezintă, în cadrul rubricii „Eminesciana”, pornind de la considerațiile lui Dorel M. Gaftoneanu [„O altă (re)descoperire legată de familia poetului Mihai Eminescu?”, „Scriptum”, Suceava, anul XXVI, nr. 3–4, 2020], câteva observații pe marginea mormintelor din vechiul cimitir al bisericii din Călineștii lui Cuparencu, îndemnând la cercetări serioase în această privință („Crucea dascălului Vasile Iaminovici”).

În sumarul revistei „Mesager Bucovinean” se regăsesc și rubricile: „Vestigii” – Sergiu Barbuța, „Povestea unui monument istoric din comuna Vancicăuți”, articol dedicat „tuturor bravilor eroi ai neamului căzuți la datorie pe câmpurile de luptă în timpul celor două conflagrații mondiale” (p. 197); „Literae bucovinensis” – George Vulturescu, „Tablouri votive bucovinene – basarabene în poezia lui Mihai Prepeleț”, poetul care este „o dovadă vie a patimilor Bucovinei și Basarabiei” (p. 201); „Proză” – Grigore Crigan, „Copiii războiului. O zi din viața lui Petrică”; „Note de călătorie” – Mușat von Gheorghian, „O minune pe Muntele Tabor”. Sub titlul „Românii din țările vecine sunt o minoritate, dar o minoritate băștinașă” este publicat interviul realizat de Rodica Cojocaru cu prof. univ. dr. Ion Coja, pentru care „Bucovina a fost dintotdeauna o vatră a românismului, un izvor de românitate care s-a revărsat peste toată întinderea românească” (p. 221).

Coperta I și coperta IV ale revistei „Mesager bucovinean” sunt ilustrate cu câteva imagini semnificative pentru viața culturală cernăuțeană: ceremonia dezvelirii monumentului amplasat în Cotul Ostriței (12 iunie 2021), comuna Mahala, comună cu cele mai multe victime ale masacrelor și deportărilor staliniste din regiunea Cernăuți, fotografia lui Grigore Voronca din Horecea Urbană, supraviețuitor al Gulag-ului, alături de Nicolai Costăș, monumentul din Poiana Varnița, de lângă satul Fântâna Albă, inaugurarea sediului renovat al Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți.

Rodica Jugrin